

Hyvinvointitutkimuksen ekologinen haaste

Koordinaattorit:

Tuuli Hirvilammi, Helsingin yliopisto

Paula Saikkonen, tutkija, THL

paula.saikkonen@thl.fi

Talouden globalisaation vuoksi lisääntyneet ympäristöriskit ja ekosysteemien häiriöt ovat osa yhä useamman ihmisen elämää. Perinteisten paikallisten ympäristöonnettomuuksien ja -katastrofien rinnalle on ilmaantunut uusia kaikkia koskettavia ongelmia, joista huomattavin on ilmastonmuutos. Se on myös yksi merkittävimpiä globaalia eriarvoisuutta lisääviä tekijöitä, sillä sen suurimmat haittavaikutukset kohdistuvat heikoimmassa asemassa oleviin ihmisiin.

Sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa ympäristöongelmien huomioiminen on jäänyt marginaaliin. Julkisuudessa hyvinvointia tarkastellaan edelleen taloudelle alisteisesti. Hyvinvointitutkimus on myös kiinnittynyt kansallisiin hyvinvointivaltiokehyksiin, vaikka hyvinvointiin vaikuttavat asiat globalisoituvat, lokalisoituvat ja kytkeytyvät ekosysteemien muutoksiin.

Toivomme työryhmään esityksiä, joissa keskustellaan hyvinvointitutkimuksen tuottamasta kuvasta lokaaleissa tai globaaleissa puitteissa. Lähtökohtana voi olla resurssiperusteinen tai tarvelähtöinen hyvinvointitutkimus, kulutustutkimus tai esimerkiksi onnellisuustutkimus. Mahdollisia kysymyksiä voisivat olla: Mitä ekologisiin rajoihin mahtuva hyvinvointi on? Miten se tulisi määritellä ja miten sitä voisi tutkia? Miten tulot ja kulutusmenot liittyvät kestävä kehityksen kysymyksiin? Minkälaisia haasteita kestävä kehityksen vakavasti ottaminen asettaa hyvinvointitutkimukselle? Millaiseen ihmiskäsitykseen hyvinvointitutkimus perustuu tai sen tulisi perustua? Miten ympäristö tai luonto tulisi käsitteellistää, jotta se tulisi otetuksi huomioon hyvinvointitutkimuksessa? Viekö vallitseva kuva hyvinvoinnista politiikkatoimia väärään suuntaan? Minkälaisen hyvinvointikäsityksen pitäisi ohjata yhteiskuntapolitiikkaa?

Työryhmän esitykset voivat käsitellä esimerkiksi hyvinvoinnin käsitettä, esitellä hyvinvoinnin teoreettista tai empiiristä tutkimusta tai pohtia sitä, miten hyvinvointi muodostuu ja mitä muuttujia hyvinvointitutkimuksessa tulisi käyttää. Hyvinvointia epistemologisesti lähestyvät esitykset ovat myös tervetulleita.

Relationaalinen hyvinvointikäsitys ekososiaalisen muutoksen ja ekososiaalityön perustana

Tuula Helne, Kelan tutkimusosasto tuula.helne@kela.fi ja Tuuli Hirvilammi, Jyväskylän yliopisto/Kokkolan yliopistokeskus tuuli.hirvilammi@helsinki.fi

Edistyksen tavoittelusta huolimatta – ja siitä johtuen – ihmisen ja luonnon hyvinvointia uhkaavat ennennäkemättömät riskit. Yksi selitys tälle on vallitseva ihmiskäsitys sekä siihen nojautuva yksiulotteinen ja taloudellisesti painottunut käsitys siitä, mitä hyvinvointi on. Siksi kestävän kehityksen edellyttämän ekososiaalisen muutoksen perustaksi tarvitaan moniulotteisempaa, tarvepohjaista ja relationaalista hyvinvointikäsitystä. Relationaalinen hyvinvointikäsitys tunnistaa ihmisten riippuvuuden sekä toisistaan että luonnosta. Tarveteorioiden ansiona on se, että ne ohjaavat erottelemaan tarpeet haluista ja auttavat ymmärtämään, että tarpeiden täytyminen ei ole vain henkilökohtainen kysymys: sillä, miten toteutamme tarpeitamme, on sekä sosiaalisia että ekologisia vaikutuksia. Esityksessä kuvataan relationaalista hyvinvointimallia sekä sitä, miten sitä voitaisiin soveltaa sosiaalityössä, niin että samalla edistettäisiin sekä asiakkaiden hyvinvointia että sosiaalityön kehittymistä ekososiaalityön suuntaan. Kuvaamme myös, miten relationaalinen hyvinvointikäsitys voi toimia yhteiskunnan ekososiaalisen muutoksen tukena.

Metropolialueen vesialueet ja oikeudenmukaisuus

Daniela Hellgren, Leena Kopperoinen, Arto Viinikka, Timo Assmuth, Riikka Paloniemi, ENJUSTESS-hanke

Ympäristöoikeudenmukaisuuden toteutuminen vesiympäristöjen käytön, saavutettavuuden ja suunnittelun näkökulmista on ajankohtainen kysymys Helsingin seudulla, jossa rakennetaan uusia asuma-alueita ja vanhoja tiivistetään. Sinirakenne ei ole tasavertaisesti kaikkien saavutettavissa, vaan osa siitä on yksityisomistuksessa ja toisinaan liikkumista vesialueella tai sen osalla rajoitetaan. Tutkimuksessa rajaamme tarkastelun vain vapaasti käytössä oleviin rantoihin. Vesialueet kuuluvat tärkeänä osana vihreään infrastruktuuriin, jonka Euroopan komissio määritteli vuonna 2013

”strategisesti suunnitelluksi verkostoksi, joka koostuu luonnonmukaisista ympäristöistä ja kohteista, jotka tuottavat ekosysteemipalveluita”. Riippuen niiden laadusta vesialueet tarjoavat ihmisille tärkeitä ekosysteemipalveluita, kuten juomavettä ja vettä maatalouden ja teollisuuden käyttöön (tuotantopalvelut), lämpöä tasaavia mikroilmastoja (säätely- ja ylläpitopalvelut) ja virkistystä ja maisemallisesti kauniita alueita (kulttuuriset palvelut), jotka ovat elinympäristöjen viihtyvyyden kannalta olennaisia etenkin urbaanissa ympäristössä. Esityksessä kysymme, miten erilaiset vesialueet ovat todellisuudessa saavutettavissa ja miten ne tarjoavat kulttuurisia ekosysteemipalveluita. Analysoimme vesialueita eri aineistolähteiden perustella paikkatietomenetelmin. Peilaamme saavutettavuutta ja kulttuuristen ekosysteemipalveluiden tarjontaa ihmisiltä saatuihin kokemuksiin vesialueista ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Koska vesialueiden laatu vaikuttaa keskeisesti sen kykyyn tuottaa kulttuurisia ekosysteemipalveluita, tarkastelemme myös sinirakenteen laadullisia eroja hyödyntäen olemassa olevaa tietoa eri muuttujista, kuten esimerkiksi vesistön ekologisesta tilasta, vesistön tarjoamista erilaisista virkistysmahdollisuuksista ja esteettisyydestä. Tämän lisäksi hyödynnämme Aalto yliopiston tekemää pehmo-GIS kyselyä vuodelta 2014 ihmisten käyttökokemuksista ja näkemyksistä vesialueita kohtaan. Tutkimus on osa ENJUSTESS-konsortiota, jossa ovat muodostavat Suomen ympäristökeskus SYKE, Helsingin yliopisto (Urban Ecology Research Group), Aalto-yliopisto (Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus YTK) ja Itä-Suomen yliopisto (Oikeustieteiden laitos).

Formaalit kyselytestit tiedonkeruumenetelmänä alkuperäiskansojen tutkimuksessa

Merja Kiiskinen, Helsingin yliopisto merja.kiiskinen@helsinki.fi

Tutkimusasetelmana on vertailla alkuperäiskansan ja länsimaisen kulttuurin edustajia ympäristöllisten ja yhteisöllisten eli moraaliarvojen suhteen ja tarkastella eroja emootioiden ja arvojen yhteydestä ja niiden vaikutuksista yksilön elämänlaatuun vaikuttaviin valintoihin ja päätöksentekoon. Tutkimuksen tiedonkeruussa käytetään viittä testiä, joista kaksi kartoittaa prososiaalisten arvojen toteutumista käytännön elämässä, kaksi reaktiomalleja häpeän ja empatian emootioihin ja yksi itsearvostusta mittaava testi. Tavoitteena on saada tietoa emootioiden säätelyä ohjaavien arvojen muodostumisesta ja vaikutuksesta käyttäytymiseen ja valintoihin. Testien valinnan taustalla on hypoteesi, että sosiaaliset suhteet, sosiaalinen kognitio ja itsearvostus ovat

merkittävästi vuorovaikutuksessa toisiinsa ja yhdessä elementaarinen tekijä yksilön kyvyssä luoda tyydyttävä elämä.

Formaalien ja valmiiksi strukturoitujen kyselylomakkeiden käytön validisuus tiedonkeruussa alkuperäiskansojen tutkimuksessa on haasteellinen ja saatavan tiedon käytettävyys kyseenalainen. Aineiston laatuun voivat vaikuttaa käytännön tekijät, kuten kysymysten kääntäminen paikalliselle kielelle, tulkin vaikutus käännöksiin, eri kielten käsitteiden yhtenevyydet, osallistujien halukkuus haastateltavaksi ja kulttuuriset tekijät. Kulttuuriset tekijät ovat erityisen merkittävät, kun käytetään yhdessä kulttuurissa validoituja testejä toisessa kulttuurisessa ympäristössä. Lisäksi osa testeistä on ohjeistettu yksin vastattavaksi, mutta osallistujien ollessa lukutaidottomia on välttämätöntä lukea kysymykset osallistujalle.

Alkuperäiskansojen tutkimukseen liittyy eettisenä kysymyksenä alkuperäiskansojen historiallinen alistaminen länsimaisen tieteellis-rationaalisen näkökulman kohteeksi niin tieteen alalla kuin ekonomisissa kysymyksissä. Valmiiksi muotoiltu kysymyspatteri sisältää itsessään oletukset kosmologisesta maailmanjärjestyksestä, jolla on oikeutettu vuosisatoja kestänyt alkuperäiskansojen syrjintä ja heidän ihmisarvonsa mitätöinti. Tänään alkuperäiskansat ovat uhatumpia kuin koskaan, koska ilmastonmuutos ja globaali ylikulutus vaikeuttavat entisestään perinteisten elinkeinojen harjoittamista. Toivottavasti tämä tutkimus herättää rationaalisia kysymyksiä kuluttamisen ja jatkuvan kasvun ideologian yhteydestä tyytyväiseen elämään ja siten suuntaisi kulutuskäyttäytymistä ekologisempaan suuntaan.

Hyvinvointinäkökulman yhdistäminen kestävän liikkumisen edistämiseen paikallisissa kokeiluissa

Senja Laakso, Helsingin yliopisto, ympäristötieteiden laitos, senja.laakso@helsinki.fi

Arkiliikkuminen, ja erityisesti autoistuminen, on yksi haasteellisimmista kulutuksen osa-alueista ekologisen kestävyuden kannalta. Viime vuosien aikana erilaiset kestäväan liikkumiseen kannustavat kokeilut ovatkin muuttuneet yhä suosituimmiksi: esimerkkejä tällaisista ovat Jyväskylän alueella toteutetut hankkeet, joissa joukkoliikenne on muutettu yhden päivän ajaksi maksuttomaksi tai työmatkalaisia on kannustettu siirtymään yksityisautoilusta pyöräilyyn. Keväällä toteutetussa ”Luovu henkilöautosta” kokeilussa 11 jyväskyläläistä kotitaloutta luopui autoistaan ja vastineeksi

heille tarjottiin ilmainen lippu joukkoliikenteeseen puolen vuoden ajaksi. Tutkimuksessani seurasin näitä kotitalouksia kokeilun ajan: osallistujat kirjoittivat kokemuksistaan päiväkirjoja sekä tekivät viikon mittaisia liikkumisseurantoja, joiden avulla heidän liikkumisensa muutosta oli mahdollista havainnoida. Lisäksi 20 palveluntarjoajaa, julkisen sektorin toimijaa sekä järjestötoimijaa vastasi kyselyyn kokeilun tuloksista. Päiväkirjamerkintöjen sekä kyselyvastausten analyysissä pyrin yhdistämään hyvinvointinäkökulman liikkumispotentiaalia arvioivaan *motilityn* käsitteeseen. Haluan tutkimuksessani vastata seuraaviin kysymyksiin: Miten liikkumisen muutos heijastuu koettuun hyvinvointiin? Miten hyvinvoinnin ja ekologisen kestävyuden näkökulmia voitaisiin paremmin yhdistää liikkumisessa? Miten kestävyyteen tähtäävissä kokeiluissa voitaisiin paremmin huomioida nämä molemmat näkökulmat? Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lyhyellä aikavälillä osallistujien liikkuminen muuttui kestävämmäksi. Kokeilun vaikutukset koettuun hyvinvointiin voivat kuitenkin johtaa siihen, että muutokset eivät jää pysyviksi. Erityisesti perheen yhteisen ajan vähentyminen sekä aiempaa heikommat mahdollisuudet tavata läheisiä osoittautuivat raskaiksi. Toisaalta lisääntynyt arkiliikunta koettiin poikkeuksetta hyvinvointia lisäävänä tekijänä. Uusien rutiinien muodostumisen kannalta olisikin tärkeää ottaa huomioon myös hyvinvointinäkökulma, kun uudenlaisia paikallisia kokeiluja kestäväan liikkumiseen kannustamiseksi suunnitellaan ja toteutetaan.

Nuorten työttömien ekososiaaliset toimeentulon ja hyvinvoinnin muodot

Aila-Leena Matthies aila-leena.matthies@chydenius.fi

Tuuli Hirvilammi tuuli.hirvilammi@chydenius.fi

Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Työryhmäesityksessä kerromme syyskuussa 2015 alkaneesta nelivuotisesta tutkimushankkeesta ”Contribution of social work and systems of income security to the ecosocial transformation of society” (ECOSOS, Suomen Akatemia). Tutkimushanke kiinnittyy kriittiseen tieteidenväliseen keskusteluun siitä, voidaanko ekologinen ja sosiaalinen kestävyys saavuttaa vallitsevassa talouskasvuun perustuvassa taloudessa. Eurooppalaisten yhteiskuntien elämänmuoto on ekologisesti kestämaton, eivätkä täystyöllisyyden tavoitteisiin perustuvat sosiaaliturvajärjestelmät sopeudu kattamaan uudenlaisia toimeentulon riskejä taloudellisen kasvun hiipuesssa. Tutkimuksen näkökulmassa yhdistyvät yhteiskuntien ekososiaalisen siirtymän ja työelämän ulkopuolelle jäävien

nuorten toimeentulon haasteet. Niiden ratkaisemiseksi tarvitaan radikaalisti uudenlaisia, jälkitekollisia ja ”kasvunjälkeisiä” (post-growth) toimeentulon muotoja. Tutkimuksen oletuksena on, että tällaisia ratkaisuja voi paikantaa heiltä, jotka ovat jo joutuneet sopeutumaan elämiseen ilman taloudellista kasvua. Erilaisia ekososiaaliseen siirtymään tähtääviä projekteja ja itseorganisoituneita liikkeitä on jo kehittynyt monissa Euroopan maissa.

Tutkimuksen kohteena on perinteisten työmarkkinoiden ulkopuolella elävien nuorten uudenlaiset, ekososiaaliset toimeentulon ja hyvinvoinnin tuottamisen tavat sekä sosiaalityön ja toimeentulojärjestelmän rooli ekososiaalisessa muutoksessa. Etsimme vastausta seuraaviin kysymyksiin: 1) Minkälaisia ekososiaalista siirtymää edistäviä askelia Euroopasta löytyy ja miten ne edistävät perinteisiin työmarkkinoihin nähden marginaalisessa asemassa olevien nuorten toimeentuloa ja hyvinvointia? 2) Miten sosiaalityöntekijät voivat tukea työttömien nuorten ekososiaalisia toimeentulon muotoja? 3) Miten eurooppalaiset sosiaaliturvajärjestelmät mahdollistivat tai ehkäisivät nuorten työttömien ekososiaalisia toimeentulon muotoja?

Tutkimuksen tavoitteena on laajentaa tieteellistä tietoa niistä olemassa olevista käytännön ratkaisuista, jotka täyttävät ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyyskriteerit. Tarkoituksena on kerätä tapaustutkimusaineistoa neljässä Euroopan maassa. Ennen tapaustutkimusten valintaa ja aineistonkeruuta on tarpeen tarkentaa tutkimuksessa hyödynnettäviä ekososiaalisen kestävyyskriteereitä. Esityksessä esitellään kirjallisuuskatsaukseen perustuvan sisällönanalyysin havaintoja siitä, miten ekososiaalisen kestävyyskriteereitä määritellään hallinnollisissa asiakirja-aineistoissa, tutkimuslaitosten raporteissa ja akateemisissa tutkimuksissa.

Kotitalouksien kulutuksen haitakkeet: jätteet sekä kulutuksesta aiheutuvat kasvihuonekaasupäästöt ja raaka-aineiden käyttö vuosina 2006 ja 2012

Juha Nurmela: Tilastokeskus erikoitustutkija ja sosiologian dosentti, juha.nurmela@stat.fi

Sekä jätteet että päästöt ovat konkreettisia ilmentymiä valintojemme ja tekojemme negatiivisia vaikutuksia aiheuttavista seurauksista. Ne syntyvät hyvän elämän tavoittelun haitakkeina, ei tavoiteltuina sivutuotteina.

Haitakkeita ei liene paljoakaan käsitelty eikä käsitteellistetty. Miten haitakkeita voisi lähestyä tutkimuksessa. Tupakanpoltoon on puututtu voimakkailla rajoitteilla, joiden alku lienee

työsuojelussa. On monia lainsäädäntöön vietyjä normeja, joilla puututaan nykyhetken ongelmiin, mutta kotitalouksien jätteenkäsittelyn normeja vähän ja CO2 päästöjen osalta niitä on vielä vähemmän. Sivistys- ja koulutusargumentit ovat ahkerassa käytössä, mutta esim. liikenneturvallisuuden parantamista ei ole enää vuosikymmeniin tehty noilla argumenteilla. Varsinkin päästöjen osalta on kyse nykyisin maapallolla elävien ihmisten hyvän ja tulevien sukupolvien hyvän välisestä suhteesta.

Kulutustutkimuksen haastattelujen yhteydessä on kysytty kotitalouksien jätteiden kierrätyksestä. Alustuksessa kuvataan, miten eri väestöryhmissä toteutetaan jätteiden lajittelua ja kierrätystä. Lisäksi kuvataan kierrätyksen ja kierrätysinfran yhteyksiä. Kotitalouksien euromääräinen kulutus voidaan muuttaa kertoimilla kasvihuonekaasupäästöiksi ja raaka-aineiden käytöksi. Alustuksessa esitellään kotitalouksien CO2 päästöjä ja raaka-aineiden käyttöä sekä alueiden taajama-asteen että tulodesiilien mukaan sekä muutosta vuosien 2006 ja 2012 välillä.

Tavoitteena hyvinvointi, toimihenkilöiden arvot ja asenteet talouskasvun puristuksessa

Petri Palmu, tutkija, Ammattiliitto Pro & Paula Saikkonen, tutkija, THL

Päivän politiikassa toistetaan jatkuvasti, että talouskasvua tarvitaan turvaamaan ns.

hyvinvointiyhteiskunta. Varsin vähän keskustellaan siitä, onko talouskasvu aina hyväksi ja mitä hyvinvointiyhteiskunnalla tai -valtiolla oikeastaan tarkoitetaan. Useimmiten ekologiset reunaehdot tyystin unohdetaan, kun vaaditaan jatkuvaa talouskasvua. Lähdemme ajatuksesta, että pitkällä aikavälillä ihmisten hyvinvointi on mahdollista vain, jos resurssien rajallisuus otetaan vakavasti. Toisin sanoen talouskasvu, joka ei huomioi maapallon ekologisia rajoja on kestämatöntä.

Artikkelikäsikirjoitukseen pohjautuvassa esityksessä kysymme, minkälaisia edellytyksiä kestäväan kasvuun nojaavalle hyvinvoinnille Suomessa on. Tutkimme toimihenkilöiden käsityksiä ja asenteita sekä talouskasvusta että hyvinvoinnista. Tutkimuksen aineisto koostuu Ammattiliitto Pron kyselyistä, joista on poimittu talouskasvua ja hyvinvointia käsitteleviä vastauksia. Ammattiliiton jäsenkuntaa voidaan pitää kohtuullisen kattavana otoksena suomalaisesta keskiluokasta. Aineiston analyysi perustuu pääosin suorien jakaumien tarkasteluun, faktorianalyysiin ja regressioanalyysiin.

Tulokset kertovat siitä, että toimihenkilöiden asenteista on vaikea löytää kannatusta talouskasvun ihannoimiselle. Esimerkiksi pelkästään yritysten voitontavoittelun maksimointi ei saa vastauksissa tukea. Halukkuutta vähäisempään kulutukseen, elämäntavan yksinkertaistamiseen ja vapaa-ajan kasvattamiseen sen sijaan löytyisi. Asenteiden tasolla valmiutta nykyistä ekologisempaan elämäntapaan näyttäisi olevan. Analysoimme niitä tekijöitä, jotka selittävät tilastollista vaihtelua keskiluokkaisen toimihenkilökunnan suhteissa talouskasvuun. Lopuksi tuloksien valossa pohdimme sitä, miten kestävää hyvinvointia ja taloutta voisi rakentaa.

Ilmastonmuutoksen aikaansaamat tai kärjistämät sosiaaliset ongelmat sosiaalipalvelujärjestelmämme haasteena tulevina vuosina ja vuosikymmeninä erityisesti lasten ja lapsiperheitten sosiaalityön näkökulmasta

Harriet Rabb, Laatupäällikkö, Perhehoitokumppanit Suomessa Oy

Ympäristöuhkat ja ilmastonmuutoksen seurannaisvaikutukset ovat tulevina vuosina ja vuosikymmeninä Suomessakin yhä mahdollisempia yhteiskunnallisen epävakauden ja yhteiskunnan häiriötilanteiden aiheuttajia, joiden voi olettaa edelleen aiheuttavan sosiaalisia ongelmia tai kärjistävän niiden ihmisten sosiaalisia ongelmia, joilla on jo entuudestaan erityistä tuen tarvetta tai asiakkuus sosiaalipalvelujärjestelmässä.

Koska kuntien sosiaalipalvelujen tehtävä on sosiaalisten ongelmien ehkäisy, sosiaalisen turvallisuuden ylläpitäminen sekä ihmisten omatoimisuuden tukeminen sekä sosiaalityön yhtenä tehtävänä on suuntautua ennakoivasti ja etsiä ratkaisuja, joilla voidaan ehkäistä ihmisten vaikeuksien syntymistä, on aiheellista, että ilmastonmuutoksen riskejä aletaan tiedostamaan ja arvioimaan näillä toimialoilla sekä ryhdytään tarpeenmukaisiin toimiin niihin varautumiseksi.

Esityksessä ennakoidaan erityisesti ilmastonmuutoksesta aiheutuvien globaalien ekosysteemien häiriöitten lokaalisti sosiaalipalvelujärjestelmässä lapsiperheitten sosiaalityön tasolla aiheuttamia hyvinvointiriskejä ja kysytään, onko sosiaalipalvelujärjestelmämme tällä hetkellä riittävän valmis vastaamaan näihin haasteisiin ja mitä olisi tehtävissä, jotta erilaisten ilmastonmuutokseen liittyvien häiriötilanteiden toistuessa ja vaikutusten moninaistuessa erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevien perheitten ja lasten eriarvoisuus ja huono-osaisuus ei lisääntyisi.

Esityksessä pohditaan erityistä tukea tarvitsevien lapsiperheitten voimavarojen riittävyyttä elämäntapaamme kohdistuvissa muutossaasteissa että yhteiskunnan häiriötilanteissa sekä hahmotellaan sosiaalipalvelujärjestelmän ja sosiaalityön kehittämistoimenpiteitä tarpeeksi kattavien tukijärjestelmien rakentamiseksi erityisesti rakenteellisen sosiaalityön ja Kansallisen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelman 2022 toimeenpanon osalta.

Tutkijoiden, lääkärin ja toimittajien käsityksiä perinnöllisyydestä ja yksilönkehityksestä terveysviestinnässä

Vienna Setälä-Pynnönen, VTT, FL, vienna.setala@heraamo.fi

Yhteiskuntapolitiikkaa ohjaava hyvinvointikäsite nivoutuu sen terveystietoperustaan ja ihmiskuvaan. Uusin tieto epigenetiikasta ja kompleksisten muuttujien vaikutuksesta terveyteen on toistaiseksi pysynyt tieteenalojen välisenä keskusteluna ja saavuttanut vain vähän julkisuutta suomalaisten viranomaisten ja terveystoimijoiden parissa. Samaan aikaan genomitiedon käyttöön kansallisessa terveydenhuollossa panostetaan aktiivisesti. Havaitsin suomalaisen tiedejournalismin terveystietoperustaan ja ihmiskuvaan pureutuvassa väitöstutkimuksessani, että julkisessa keskustelussa on kuilu genetiikan ja aikuisiän elämäntapoja käsittelevän terveystiedon välillä: Tieteeseen nojaava mediapuhe olettaa, että perimän ja ravinto- ja liikuntatottumusten sekä painonhallinnan lisäksi on olemassa vain vähän yksilön terveyteen vaikuttavia tekijöitä. Median terveystietoperustaan jättää huomioitta evoluutiivisesti suhdeperustaiset prosessit, joiden kompleksisuus haastaa viestintää mutta jotka tunnistetusti vaikuttavat varhaisen yksilönkehityksen kautta perimän toimintaan, aikuisiän selviämiseen ja voivat jopa olla ensisijaisia genomiin nähden. Tieteeseen nojaava terveyspuhe muovaa poliittisten ja taloudellisten eliittien käsitystä perinnöllisyydestä ja yksilön mahdollisuuksista edistää omaa ja heikompien lähimmäistensä hyvinvointia. Tietoperustaltaan puutteellinen viestintä voi johtaa kustannustehottomiin käytäntöihin sekä ennaltaehkäisevässä että vallitseviin ongelmiin pureutuvassa ohjauksessa. Mistä median terveystietoperustaan sitten kumpuaa? Post doc -hankkeessani tulen selvittämään haastattelujen avulla suomalaisten terveystoimijoiden käsityksiä perinnöllisyydestä ja terveyden tekijöistä. Miten nämä käsitykset suhteutuvat uusimpaan perinnöllisyyttä ja yksilönkehitystä käsittelevään empiriseen tietoon ja ymmärrykseen? Missä määrin asenteet, arvot ja tiedon saatavuus vaikuttavat käsitysten

taustalla? Pyrin empiirisen datan ohella tuomaan kestävän kehityksen puitteissa käytävään hyvinvointikeskusteluun genomitiedon hyödyntämiseen, yksilönkehitykseen, tunteensäätelyyn ja konsumerismiin kytkeytyvät asiayhteydet.

Sosiaalisesti kestävän sosiaalipolitiikan vaihtoehto?

Ari Tarkiainen, YTT, Karelia-ammattikorkeakoulu

Yksi uusi aivan viime aikoina esiin noussut näkökulma sosiaalipolitiikkaan ja laajemmin yhteiskuntapolitiikkaan on ajatus sosiaalisesti kestävästä kehityksestä. Tuoko se mitään uutta perinteiseen keskusteluun? Pitääkö perinteinen sosiaalinen- taloudellinen dikotomian sijaan puhuakin sosiaalinen- taloudellinen- ekologinen triangelista, jossa perinteinen sosiaalisen ja talouden jännite puretaan ja jossa joudutaan uuteen tilanteeseen, jossa koko käsitys hyvinvoinnista ja sosiaalipolitiikan ytimestä asettuu uuteen valoon. Jos perinteinen sosiaalipolitiikka on ollut jopa alisteinen taloudelle, tämä uusi näkökulma nostaa esiin sosiaalisen uudelle askelmalle.

Kiinnostavaa kestävän kehityksen näkökulmassa sosiaalipolitiikkaan on, että se asemoi monta muutakin asiaa uuteen tulokulmaan, jolloin joudumme tarkastelemaan yhteiskuntaa ja sen tulevaisuutta ihan uudella tavalla. Käytännössä tämä uusien horisonttien avautuminen tarkoittaa politiikka-areenojen ja poliittisen paluuta. Koko yhteiskunnan tasolla sekä yksilön ja yhteisöjen tasolla kysymys yhteisen tahtotilan muodostamisesta ja yksilön oman käyttäytymisen seurauksista joudutaan asemoimaan uudelleen. Esiin nousee myös kysymys kansanvallan luonteesta ja edustuksellisen demokratian rajoista- ei sen vähempää. Poliitikasta tulee helposti henkilökohtaista, mikä valitettavasti tarkoittaa usein huomion kiinnittämistä pelkästään kuluttajakäyttäytymiseen. Kyse on mielestäni isommasta asiasta.

On myös paljon keskustelua, jossa ajatukseen uudenaikaisesta sosiaalipolitiikasta suhtaudutaan epäilevästi ja kriittisesti. Perinteinen sosiaalipolitiikka syntyi vahvasti keynesiläisessä hengessä ja sitä voi pitää eräänlainen vastaiskuna talouden ylivallelle. Tästä ei haluta luopua.

Hyvinvointivaltion lähtökohta on vahvasti laillisen ja lain eetos. Sen pohjana on oikeusvaltio, oikeudenmukainen verotus, tulojen tasaaminen ja kansalaisten tasavertainen kohtelu.

Nykyisellään vahvasti uusliberalismiväritteisessä julkisen sektorin purkutalkoissa käsitys valtiosta ja sen roolista on koko ajan muuttumassa. Vahvaa valtiota ei tarvita eikä oikein julkista sektoriakaan. Tämä on kuitenkin se ydinkysymys, väittävät kriitikot. Hyvinvointivaltio on pystynyt osittain kohentamaan tasa-arvoa ja poistamaan eriarvoisuutta, mutta ei lainkaan riittävästi. Suomi on tästä hyvä esimerkki.

Kysymykseni esityksessä on, onko sosiaalisesti kestävä kehitys aidosti uusi avaus vai onko se jotakin muuta. Pysin purkamaan esityksessä erilaisia hyvinvointikäsitteitä ja niiden yhteyksiä sosiaalipolitiikkaan. Esityksen pitemmän tähtäimen tavoite on artikkeli aiheesta.

Valinnat ja aktiivisuuden odotus ympäristöelämänkerroissa

Miia Toivo, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto, miia.toivo@uta.fi

Ilmastonmuutos haastaa länsimaisia yhteiskuntia muuttamaan kestävämpiä toimintatapojaan. Myös yksityisten elämäntapojen odotetaan muuttuvan. Ekologisten haasteiden myötä arki on noussut uudella tavalla sosiaalipoliittisen kiinnostuksen kohteeksi, koska kulutustavat ja arjen käytännöt nähdään merkittävänä sekä paikalliselle että globaalille hyvinvoinnille nyt ja tulevaisuudessa. Ekologinen haaste on politisoitunut arjen. Arjesta on tullut moraalisen ja eettisen neuvottelun tila ja arjen käytännöistä eräänlainen moraalis-eettisen minuuden mitta.

Toisinaan yhteiskunnallisessa keskustelussa peräänkuulutetaan nykyistä laajempaa yksilön vastuuta omasta ja toisten hyvinvoinnista. Tämä kansalaisten aktivointia vaativa puhetapa esiintyy esimerkiksi työn, hoivan ja ympäristövastuullisuuden alueilla. Kansalaisen aktiivisuus voi merkitä varsin erilaisia asioita eri elämänalueilla ja voi johtaa eletyssä arjessa ristiriitoihin. Esimerkiksi ekologiset elämäntavat liitetään usein luonnonvarojen säästämiseen, tahdin hidastamiseen ja vähempään tyytymiseen, kun taas palkkatyö ja hoiva ja etenkin niiden yhdistäminen voi merkitä juuri päinvastaista toimintaa ja elämänrytmiä.

Tutkimuksessa tarkastelen, millaisin tavoin käsitykset kansalaisen vastuullisista valinnoista ja osallistumisesta näyttäytyvät ympäristöteemaisessa elämänkerronnassa. Aineistona käytän Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjoituskilpailussa kerättyjä ympäristöelämäkertoja. Analysoin

teksteistä, millaisin tavoin itseä eli ympäristöminää esitetään ja miten tässä hyödynnetään valintojen, osallistumisen ja vastuullisuuden kulttuurisia kerrontatapoja. Aineistosta näin luetut ympäristöminuudet tulkitsen paikallisina neuvotteluina aktiivisesta kansalaisuudesta. Tässä esityksessä keskityn kerrontaan, jossa ympäristöminuuksia tuotetaan valintojen kehyksessä.

Tutkimus avaa näköalan yksilön toiminnan rajoihin ja antaa välineitä arvioida, miten ensi näkemältä kaikkia yhtäläillä velvoittava aktiivisen kansalaisen idea näyttää toimivan yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa elämäntavat, normit ja materiaaliset ja sosiaaliset toiminnan puitteet ovat eriytyneet.

Maaseudun hyvinvointi ja maaseutu hyvinvoinnin tuottajana

Elina Vehmasto, Luonnonvarakeskus (Luke)

Maaseudun kehittämisessä julkisin varoin on ollut lähtökohtana maaseutuyhteisöjen hyvinvoinnin sosiaalipoliittinen lisääminen. Tällöin ensisijainen kehitettävä hyvinvointiulottuvuus on ollut sosioekonominen. Tukimuotoihin kehittyi kuitenkin myös ekologisen ympäristön suojeluun tarkoitettu järjestelmä.

Viimeaikoina on tapahtunut merkittävä käänne maaseutua koskevassa hyvinvointikeskustelussa. Monilla erilaisilla foorumeilla on alettu puhua maaseudun erityisistä mahdollisuuksista tuottaa hyvinvointia ja hyvinvointipalveluita koko yhteiskuntaan. Tähän keskusteluun liittyy muun muassa maaseudun keskeinen rooli ekosysteemipalveluiden tuottamisessa. On esitetty, että maaseudun merkitys hyvinvoinnin tuottajana tulee edelleen kasvamaan voimakkaasti. Luonto- ja maaseutumatkailupalveluja on kehitetty pitkään, samoin erilaisia lähiruoka- ja luomuruokakonsepteja. Uudempi esimerkki tästä kehityksestä on vilkkaasti virinnyt Green Care -palvelujen kehittäminen. Green Care -palveluissa käytetään luontoavusteisia menetelmiä hyvinvointi- ja sosiaalipalvelujen tuottamisessa.

Green Care -toiminnan vaikutukset ja vaikuttavuus (2009-2014) tutkimuksessa tarkasteltiin toimintaa maaseutuvaikutusten näkökulmasta. Tutkimuksessa käytetty maaseutuvaikutusten arviointitapa on läheistä sukua ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnille, jonka tavoitteena on

edistää ekologisesti, sosio-kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävästä kehitystä. Tarkastelun perusteella todettiin, että Green Care -palvelutoiminnalla on moniulotteisia hyvinvointivaikutuksia, paitsi palveluiden asiakasryhmiin, mutta myös sivuvirtaluonteisia hyvinvointivaikutuksia palveluiden tuottajiin ja palveluja tarjoaviin työyhteisöihin, palvelun tuottamisen lähiyhteisöön sekä muihin maaseudun yrityksiin ja toimijoihin.

Keskustelu Green Care -palvelujen yhteiskunnallisista vaikutuksista on yksi osoitus siitä, miten kehittämiskeskustelun painotus maaseudusta hyvinvointia edistävien toimenpiteiden kohteena, on alkanut siirtyä painotuksiin maaseudusta hyvinvoinnin tuottaja. Markkinaehtoista Green Care -palvelutoimintaa on kehitetty julkisin varoin usein elinkeino- ja maaseutupoliittisista lähtökohdista. Green Care -palveluissa ihmisen ja luonnon vuorovaikutus on merkittävässä roolissa. Tämä voimakas sidos näyttää tuottavan sellaisia sivuvirtoja taloudelliseen, sosiokulttuuriseen ja ekologiseen kehitykseen, jonka on mahdollista edistää laajenevan hyvän kehän tavoin hyvinvointitarpeiden tyydyttämistä yhteiskunnassa.